

"Hajatalud ja külad Põhja-Liivimaal 17. sajandil". Kõik kolm monograafiat on olnud aluseks Tartu Ülikooli juures ajaloodoktori kraadi taotlemisele.

Sarjas "Uurimusi ja allikmaterjale Eesti sõjaajaloost" ilmus 1999. aastal teise numbrina Ago Pajuri "Eesti riigikaitsepoliitika aastail 1918–1934", mille põhjal kaitsti samuti ajaloodoktori teaduskraad. Kohe 2000. aasta algul jõudis trükikojast lugejateni Veiko Berendseni ja Margus Maiste ühisuurimus "Tartu rahvaloendus 1897". Nimetatud raamatut on lisaks ajaloolastele kõrgelt hinnanud ka sotsioloogid ja demograafid.

Kirjastuse traditsioonilistest väljaannetest – **Eesti Ajalooarhiivi toimetistest** (*Acta et Commentationes Archivi Historici Estoniae*) – on kahel viimasel aastal ilmunud kolm numbrit. 1999. aastal ilmunud 4.(11.) number on peamiselt arhiivinduslike artikleid sisaldav kogumik "Arhiiv riigiasutusest Eesti ühiskonnas. Artiklid", kus ilmusid artiklid Priit Pirkolt, Indrek Kuubenilt, Kaja Pullonenilt, Kurmo Konsalt, Ruth Tiidorilt, Ene Hiiolt, Lea Leppikult jt. Samal, 1999. aastal ilmus 5. (12.) väljaandena paralleelselt eesti ja saksa keeles Kalev Jaago koostatud "Haapsalu kodanikeraamat, Hapsaler Bürgerbuch 1496–1797".

2000. aasta 6. (13.) number "Kultuuriloolised ekskursid" on pühendatud 2000/2001. aastal tähistatavale Eesti raamatu aastale. Mainitud kogumikut tooksin esile **Leino Pahtma** artikli "Täpsustusi ja täiendusi Heinrich Stahlhi noorus- ja õpinguaastasse", **Birgit Kibali** "*Bookhållare, Camererare, Casseur*" ja teised kroonuametnikud Liivimaal 17. sajandi lõpul" ning **Arvo Teringu** "Ülikoolidesse sõitvate eesti- ja liivimaalaste reisiolud 17.–18. sajandil".

Koostöös Ajaloo Instituudiga on Ajalooarhiivi väljaandena 2000. aastal ilmunud **Toomas Karjahärm**i "Imperskaja politika Rossii v Pribaltike v načale XX veka" ja Tartu Ülikooliga **Aadu Musta** "Eestlaste perekonnaloole allikad".

Kirjastusel "Eesti Ajalooarhiiv" on allikapublikatsioonina sarjas "Uurimusi ja allikmaterjale Eesti sõjaajaloost" ilmumas "1. Eesti polgu komitee protokollid 1917–1918", mille on koostanud **Ago Pajur** ja **Tõnu Tannberg**. Samuti läksid 2000. aasta detsembris trükikotta **Lea Leppiku** magistritööl põhinev uurimus Tartu Ülikooli rektorist Gustav Ewersist ja **Enn Küngi** monograafia "Rootsi majanduspoliitika Narva kaubanduse küsimuses 17. sajandi teisel poolel".

Enn Küng

PUBLITSEERIMISTÖÖST TALLINNA LINNAARHIIVIS 1993–2000

Tuna 1998. aasta esimeses numbris ilmunud ülevaates Eesti Ajalooarhiivi publitseerimistegevusest 1990. aastatel märkis arhiivi tollane asedirektor Enn Küng, et selles vallas on arhiivil "häid saavutusi nii sõjaeelsetest 1930. aastatest kui ka -järgsetest 1960.–80. aastatest". Nii siis tunnetavad Ajalooarhiivi kolleegid teatud järjepidevust kahe maailmasõja vahelise Eesti Riigi Keskarhiivi, Nõukogude-aegse Eesti NSV Riikliku Ajaloo Keskarhiivi ja Eesti Ajalooarhiivi publitseerimistöös. Tallinna Linnaarhiivi väljaannete rida seevastu katkes juba Teise maailmasõja esimesel, 1939. aastal. 1944. aastast NSV Liidu riiklikku arhiivisüsteemi kuuluv Tallinna arhiiv erines järgnevatel aastakümnetel aga sootuks sõjaeelsest munitsipalarhiivist. Kui enamik 1920.–1930. aastail Eestis ilmunud allikapublikatsioone oli välja antud just Tallinna Linnaarhiivi poolt, siis Nõukogude-aegsel Tallinna arhiivil trükiste avaldamise võimalused reaalselt puudusid. Publitseerimistegevuse korraldamine oli Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuva Arhiivide Peavalitsuse ja suurte riiklike keskarhiivide (Oktoobrirevolutsiooni Keskarhiiv Tallinnas ja Riiklik Ajaloo Keskarhiiv Tartus) pädevuses. Arhiivide Peavalitsuse väljaannete reas ilmus ajavahemikus 1944–1992 siiski kaks üllitist, mis valmisid Tallinna arhiivis: "Eesti NSV Tallinna Riikliku Keskarhiivi arhiivifondide lühiteatmik 1257–1975" (1976) ja arhiivi 100. aastapäeva puhul ilmunud album "Tallinna Riiklik Keskarhiiv 1883–1983" (1983).

Ülalmainitud ülevaates tõdes E. Küng ka, et 1990. aastate algul Ajalooarhiivis "publikatsioonide koostamine katkes ja arhiivi kollektiivi peaaesandeks kujunes omandiõiguslike teatiste väljastamine". Tallinna Linnaarhiivis seevastu hakati just 1990. aastate algul, mil järk-järgult taastati arhiivi staatus "täisverelise" omavalitsusarhiivina, taas seadma iseseisva publitseerimistöö sihte. Siis meenutati ka Teise maailmasõja tõttu Tallinna Linnaarhiivis poolelijäänud, mida on siinkohalgi õpetlik korrata. 1930. aastate arengukava kohaselt peeti oluliseks avaldada kolme liiki väljaandeid: 1) kataloogid ja inventarimistud, 2) "tähtsad algtekstid", 3) uurimused. Peamiseks pidi seejuures jääma nn tähtsate algtekstide – allikapublikatsioonide avaldamine. Üldiselt on ju samu printsiipe

püütud järgida ka 1990. aastate Tallinna Linnaarhiivis, kuid esialgu takerdus mitu konkreetset publikatsioonikava Eestis käivitatud omandireformiga kaasnenud töökoormuse ja arhiivi ümberkorraldamisega seotud pakiliste ülesannete tõttu. Nõnda ilmuski Tallinna Linnaarhiivi esimene sõjajärgne päris omal vastutusel valminud üllitis – "Tallinna dominiiklased. Kloostrimõtisklused" (koostanud Tiina Kala) – alles 1993. aastal. Ühtlasi oli see esimene omalaadne Linnaarhiivi üht liiki väljaannete – arhiivaalide näitusi saatvate trükiste reas. Näituste katalooge-kogumikke on ilmunud kümme; mahukamad neist on "Ristikiriku tulek Eestisse" (1997; koostaja Tiina Kala), "Tallinna Mustpead. Mustpeade vennaskonna ajaloost ja varadest" (1999; koostajad Juhan Kreem ja Urmas Oolup) ja "Eesti vanimad raamatud Tallinnas" (2000; koostöös Eesti Akadeemilise Raamatukoguga ja Rahvusraamatukoguga; koostanud Lea Kõiv, Mare Luuk, Larissa Petina, Tiiu Reimo ja Urve Sildre). Enamik näituste katalooge on paralleelselt eesti ja saksa keeles.

1920.–1930. aastatel Linnaarhiivi poolt välja antud "tähtsate algtekstide" vaimu esindavad kaks 1990. aastatel ilmunud trükist. Esimene neist ilmus 1998. aastal ja oli ajendatud 750 aasta möödumisest Lübecki linnaõiguse esmamainimisest Tallinnas. Sel puhul ilmunud "Lübecki õiguse Tallinna koodeks 1282" (koostaja Tiina Kala) sisaldab algallika transkriptsiooni, tõlke eesti keelde ning eesti- ja saksaakeelse käsitluse Lübecki linnaõiguse kasutamisest Tallinnas ning 1282. aasta koodeksist. Kõnealune väljaanne ilmus koguni kahes vormis – süvenenumale kasutajale käepärase brošüürina ja luksusliku esindusalbumina. Viimases leidub ka värviline faksiimile originaalkäsikirjast. Teine allikapublikatsioon – "Tallinna mündiraamatud 1416–1526" – valmis 1999. aastal ja selle koostas Eesti Ajaloomuuseumi teadur Ivar Leimus. Allikapublikatsioonid ootavad järke Linnaarhiivi teadurilt Lilian Kotterilt, kellel on käsil Tallinna rae 1507.–1533. aastate arveraamatu editsiooni ettevalmistamine. Ulatuslikult on arhiiviainest (sh fotodokumente) publitseeritud ka 1997. aastal ilmunud kogumikus "Tallinn tules. Dokumente ja materjale Tallinna pommitamisest 9./10. märtsil 1944" (koostanud Jüri Kivimäe ja Lea Kõiv).

Eraldi grupi Tallinna Linnaarhiivi trükiste hulgas moodustavad monograafiad. 1996. aastal avaldati Marek Tamme Tartu Ülikooli Filosoofiateaduskonna Ajaloo osakonnas valminud uurimus "Imeteod ristiusustamisega Liivi- ja Eestimaaal". 1999. aastal ilmus Lilian Kotteri juba aastate eest Ajaloo Instituudis kaitstud kandidaadiväitekirja põhjal valminud "Tallinna rae finantsid 15. sajandil".

Monograafiatele on lähiaastatel loota kaalukat täiendust eelkõige kahe arhiivi teaduri – Tiina Kala ja Juhan Kreemi doktori- ning peaspetsialist Kalmer Mäeori magistratööst. Monograafiad ja allikapublikatsioonid (välja arvatud "Lübecki õiguse Tallinna koodeks 1282") on välja antud Tallinna Linnaarhiivi toimetiste sarjas, kokku seega neli numbrit.

Lisaks eelnevale on Tallinna linnaarhiivaaride elulooliste tähtpäevade puhul valminud pisitrükiseid, mis tutvustavad asjaomaste isikute elu ja tegevust ning vahendavad nende seni avaldamata kirjutisi. Nii on sündinud brošüürid "Taani ja Eesti" (Välja antud Paul Johanseni 95. sünniaastapäeva puhul; toimetanud Jüri Kivimäe ja Juhan Kreem) ja "Rudolf Kenkmaa 1898–1998" (koostanud Peep Pillak). Hetkel on ettevalmistamisel sarnane viihuke Linnaarhiivi ajaloo seni staažikaimast juhatajast Otto Greiffenhagenist. Pisitrükiste hulka liigitub ka Lübecki õiguse juubeliaasta 1998 puhul Tiina Kala koostatud laiemale avalikkusele suunatud lühiülevaade "Lübecki õigus ja Tallinn" (eesti, vene ja inglise keeles).

Lõpetama peab aga tõdemusega, et päris olematud on Tallinna Linnaarhiivi saavutused ühes, traditsiooniliselt aga olulises publikatsioonide liigis. Nimelt ei ole pärast 1976. aasta fondide loendi ilmumist Tallinna Linnaarhiivi kogude kohta seni ilmunud ühtki teatmikku. Uus arhiivi kogude üldjuht on nüüd siiski valminud ja ilmub peatselt. Trükitud teadmestute osatähtsuse vähenemine on vähemalt osaliselt tingitud infotehnoloogia võimaluste järjest tõhusamast kasutamisest arhiivides. Ühelt poolt on teatmekirjanduse ettevalmistamine tänu elektroonikale küll hõlpsam kui varem, kuid teisalt on endisaegsed põhjalikud trükitud kataloogid (nt 1924.–1926. aastal ilmunud Tallinna raearhiivi kataloogid ja Aleksander Marguse koostatud "Kanuti gildi arhiivi kataloog", 1938) ju asendumas efektiivsete otsisüsteemidega elektrooniliste "teatmikega". Näiteks valmis 2000. aastal Tallinna Linnaarhiivis aastate 1918–1944 Tallinna Linnavalitsuse ja tema osakondade arhiivide kõiki säilikuid hõlmav andmebaas. Vaevalt oleks otstarbekas esitada see andmestik ka trükitud raamatuna? Küll aga väärksid trükis avaldamist põhjalikumad käsitlused arhiivimoodustajate (või nende gruppide) ja vastavate arhiivide ajaloost, erinevates arhiivides säilitatavaid, kuid samateemalisi allikaid hõlmavaid ülevaated jms. Ühtlasi edeneks seeläbi ju ka Eestis tegutsenud ajalooliste institutsioonide uurimine. Tulevikus Linnaarhiivi poolt trükitavate teatmike olemuse üle tuleb veel aru pidada.

Lea Kõiv